

DOI: 10.31866/2410-1915.20.2019.172424

УДК 008:130.2:316.772.5

ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ НОВИХ МЕДІА В КОНТЕКСТІ НАУКИ ПРО КУЛЬТУРУ (ЗА Л. ВАЙТОМ, М. МАКЛЮЕНОМ)

Манделіна Олександр Сергійович

*Аспірант,**ORCID: 0000-0002-4418-5356, omandelina@gmail.com,**Київський національний університет ім. Т. Шевченка,**вул. Володимирська, 60, Київ, Україна, 01033*

Мета статті – обґрунтувати доречність вивчення медіа загалом і нових медіа зокрема в контексті культурології. Методологічну основу дослідження складають теоретичні настанови науки про культуру Леслі Вайта для застосування до теорії медіа Маршала Маклюена. У статті з'ясовується, що притаманні культурології принципи універсалізму, технодетермінізму та еволюціонізму властиві також і медіатеорії. Вказано на методологічні вади медіадосліджень, що загострюються з розвитком цифрових медіа. У статті наводиться аргументація на користь технологічного детермінізму Л. Вайта і М. Маклюена, а також вказується на його реактуалізацію у теорії нових медіа. Висновок. Поєднання культурологічного та медіа дискурсів дозволяє виробити релевантний підхід до вивчення медіа як невід'ємної частини культури. Наголошується, що в контексті нових медіа особливо актуалізується питання щодо поєднання теорії культури Л. Вайта та теорії медіа М. Маклюена, а також коригування напрямку вивчення медіа згідно з їхніми базовими настановами.

Ключові слова: цифрові медіа; культурологія; теорія медіа; технодетермінізм; культурний еволюціонізм; культурний універсалізм.

Вступ

Тема нових медіа властиво знаходиться на перетині кількох великих дискурсів про культуру, техніку, комунікацію, соціум тощо, до жодного з яких не зводиться. Через це досить важко побудувати навколо них цілісний наратив із визначеним сюжетом без того, аби не залишити поза увагою ті чи інші важливі аспекти. Композиційний характер теорії медіа було закладено від початку її творцями (М. Маклюен, Торонтська школа комунікації). Крім того, складність самого поняття медіа часто призводить або до надто спрощеного його трактування і, як наслідок, звуження медіадискурсу до розмов про ЗМІ, або ж навпаки, до філософ-ських спекуляцій, які, розмиваючи поняття, нівелюють його евристичний потенціал. У дослідженнях нових медіа ситуація особливо загострюється через динамічний розвиток та специфічну природу, відмінну від попередніх медіа.

Разом із тим залишається нагальною потреба у виробленні цілісного підходу до осмислення нових медіа та вписування їх у загальнокультурний

контекст. Яку роль нові медіа відіграють у культурному процесі? Що саме їх визначає як окремий предмет наукового інтересу? Які аспекти є ключовими, а які – другорядними? Нашим завданням є віднаходження місця нових медіа у культурологічному дискурсі і ми можемо говорити про високі шанси побудови релевантної теорії. Це зумовлено тим, що ключові настанови медіатеорії та культурології співпадають у багатьох важливих моментах.

Мета статті

Мета статті – продемонструвати схожість науки про культуру Леслі Вайта і теорії медіа Маршала Маклюєна в трьох фундаментальних настановах: універсалізмі, еволюціонізмі та технологічному детермінізмі. Також, на підставі спорідненості двох теорій, показати, що цілком доречно розглядати медіа як предмет культурологічного дослідження і, що саме культурологія надає релевантний дискурс для їх осмислення в достатньо широкому контексті без втрати глибини і специфіки медіатеорії.

Крім того, у статті підіймається питання про поширену у медіадискурсі проблему недостатньої уваги до медіа самих по собі як технічних об'єктів у їхньому медіальному вимірі. Зазвичай, коли говорять про медіа, мають на увазі лише їхні часткові прояви в конкретному контексті. Це заважає цілісному осмисленню природи медіа та їхньої ролі в культурі в цілому. Натомість базові настанови науки про культуру Вайта дозволяють актуалізувати і вписати в широкий культурний контекст медіа як такі й проблематизувати їхню природу та роль у культурному процесі.

Під універсалізмом ми розуміємо позицію культурного універсалізму, а разом із ним і позицію культурного детермінізму, які відстоював Леслі Вайт на протигагу домінуючих серед його сучасників культурному релятивізму і дифузійному. Вайт відстоює тезу про універсальний характер культури як цілісної системи, що виступає екстрасенсорною детермінантою людської поведінки.

Еволюціонізм у теоріях Вайта і Маклюєна полягає у визнанні еволюції культури та можливості виокремлення її закономірності та прогнозування. Подібним чином для Маклюєна та його колег з Торонтської школи комунікації медіа виникають, модифікуються і розвиваються разом із культурою згідно закономірностей, які підлягають виявленню й науковому аналізу.

Для Вайта, як і для Маклюєна важливою є позиція технологічного детермінізму. Технологічна підсистема культури за Вайтом є визначальною і обумовлює розвиток решти підсистем. Водночас для медіатеорії основною тезою є роль засобів комунікації, що вже за своєю природою і способом використання детермінують характер і розвиток культури, а відтак і поведінку людини.

Виклад матеріалу дослідження

Основним і широковизнаним досягненням Л. Вайта є заснування нової науки – культурології. Хоча деякі положення потенційної науки про

культуру вже були сформульовані до нього (Е. Тайлором, В. Оствальдом, А. Крьюбером, Е. Дюркгаймом та іншими), опираючись на досягнення попередників, Вайт вперше систематично обґрунтовує культурологію як нову наукову дисципліну, що має зайняти своє заслужене місце у загальноприйнятій системі наук. Можливість такої науки обумовлюється її предметом та відповідним філософським підходом до його розуміння, що був би прийнятним для наукового пізнання. Для культурології таким предметом є культура і розуміє її Вайт як цілісну, об'єктивну існуючу систему явищ, що піддається пізнанню, має власні закони розвитку та може бути спрогнозована. У цьому й полягає позиція культурного універсалізму Л. Вайта. Виведення культури з-за меж культурної антропології в окрему дисципліну зумовлене тим, що вона охоплює окремий клас явищ, діє згідно власних принципів і може бути описана та пояснена лише виходячи з власних термінів, тобто не може бути належним чином вивчена іншими науками, окрім як культурологією. Універсалістський підхід тут не є просто ідеологічною позицією, – він є необхідністю, якщо ми говоримо про культуру як предмет окремої, присвяченої їй науки. Для цього необхідно є певна міра абстрагування, виокремлення того загального, що є спільним для всіх частковостей означеного кола явищ, а саме загальних законів культури, що проявляються в кожному окремому культурному феномені.

Вайт не погоджувався з популярним серед його сучасників поглядом щодо множинності окремих культур, які не надаються до об'єктивного порівняння або ж виведення загальних закономірностей. Такий, характерний дифузійністам, підхід Вайт відкидає, зауважуючи, що вони «плутають еволюцію культури з культурною історією народів» (Вайт, 2004, с. 582). Попри особливість культур окремих народів та наявність певної дифузії між ними цілком логічно говорити про культуру як таку незалежно від її конкретних втілень. Так першочерговим завданням культурології за Вайтом є пояснення культури в цілому, а не лише окремих зразків культури.

Вайт нагадує, що науковий погляд на світ вже сам по собі передбачає детермінізм. Замість пояснювати навколишній світ дією антропоморфних сил, наука цілиться на віднаходження об'єктивних детермінант спостережуваних явищ. Відповідно розвиток науки відбувається «обернено пропорційно значимості явищ як детермінант людської поведінки» (Вайт, 2004, с. 426), оскільки такі явища найважче виокремити та об'єктивно дослідити. Культурологія в цьому процесі пізнання є одним з найсучасніших досягнень, оскільки бере своїми об'єктами речі, що відіграють безпосередню роль у житті людей, мотивації їхньої поведінки. Відтак, вона все ще перебуває на етапі свого становлення і накопичення теоретично-методологічного та фактологічного базисів.

Хоч культура і є сукупним результатом людської поведінки, вона має зворотній ефект і впливає як на індивіда зокрема, так і на суспільство загалом, виявляючи себе в ментальних моделях, що засвоюються індивідом з культурного середовища і визначають його спосіб мислення і поведінку. Розуміючи людську свідомість значною мірою як процес реагування на зовнішні стимули, Вайт доводить, що детермінанти

людської поведінки потрібно шукати не лише на психосоматичному, але й на екстрасенсорному рівні. Окрім природного середовища до цього рівня належать мова, традиції, знаряддя праці, предмети мистецтва тощо. Тобто, всі ті супрабіологічні явища, що мають антропне походження і є результатом діяльності людини та її здібності до символічного мислення. Позиція культурного детермінізму, що з цього випливає, змушує звернути увагу на екстрасенсорні детермінанти людської поведінки, виокремлюючи їх в окремий клас явищ, для дослідження якого необхідно побудувати спеціальну науку. Культурне середовище формує характер індивіда, його світогляд, стосунки з іншими і поведінку. Людський рід, як пише Вайт (Уайт, 2004, с. 138), безумовно, є дуже різноманітним і різнорідним, але расова відмінність є не настільки суттєвою, як може здаватися на перший погляд. Біологічно представники людського виду є практично однаковими, а відмінність у поведінці людських спільнот практично повністю зумовлюється культурними чинниками. У той час, підсумовує Вайт, коли у інших біологічних видів поведінка і соціальна взаємодія є функцією безпосередньо від їхніх організмів, у людини це функція від культури.

Тим часом сама культура визначається винесенням назовні, поза індивідуальний організм, механізмів виживання та адаптації виду. Розробляючи свою концепцію культури, Вайт повсюди чітко заявляє про її екстрасоматичну природу. Для нього культура – це «складний екстрасоматичний механізм, який певний вид тварин – людина – використовує у боротьбі за виживання і за існування» (Уайт, 2017, с. 39). Насуттєвішою особливістю культури є її здатність бути переданою між спільнотами і поколіннями за допомогою небіологічних, позаорганічних засобів, соціальних механізмів та матеріальних об'єктів, зовнішніх носіїв інформації. Саме така тяглість екстерналізованої у навколишнє середовище інформації уможливорює культурний спосіб існування. «Культуру можна назвати формою соціальної спадковості. Таким чином ми розглядаємо культуру як континуум, як супрабіологічний, екстрасоматичний порядок предметів і явищ, що переходить з часом від одного покоління до іншого» (Уайт, 2017, с. 40).

У цій надіндивідуальній супрапсихічній системі можна виділити три підсистеми, які є водночас її складовими і різними способами її існування: технологічна, соціальна та ідеологічна. При чому базовою тут є саме технологічна підсистема, яка обумовлює інші. Вайт розуміє її як всю множину знарядь праці та технологій їх використання, що опосередковують взаємодію людини з навколишнім середовищем. Навколо технологій вибудовується соціальна система задля ефективного їх використання, перерозподілу породжених ними благ, організації та максимізації спільних зусиль щодо захисту, прихистку тощо. Таким чином, соціальна система є залежною від технологічної, є її функцією. Відповідно до змін у ключових технологіях відбуваються відповідні зміни й на соціальному рівні, стверджує Вайт. Третя, ідеологічна, або ж філософська, підсистема покликана інтерпретувати і впорядковувати людський досвід,

що обумовлений матеріальними і соціальними обставинами. Загальна структура культури описується Вайтом як три горизонтальні шари, першим і базовим з яких є технологічна система, вище, обумовлена нею – соціальна і, остання, – ідеологічна, що визначається двома попередніми. Леслі Вайт відстоює позицію технологічного детермінізму.

Визначальну роль, що відводиться технології, не важко зрозуміти. Технології, щонайменше, є засобами для виживання та здобування благ. Тобто, вони пов'язані з базовими питаннями людського існування і, відповідно, зосереджують навколо себе життя спільнот. Але, крім цього, що може слугувати об'єктивним чинником фундаментальних змін і розвитку культури? – Тільки зміна середовища, в якому вона відбувається. Це може бути зміна клімату, міграція, зіткнення з іншими спільнотами (дифузія – ключовий чинник розвитку культури на думку дифузійністів). Але кожний такий фактор є обмеженим і вичерпним, а на певному етапі розвитку й взагалі несуттєвим. Залишається лише антропний фактор зміни середовища – технологія. Тільки вона продукує якісно нову предметність і пропонує нові сценарії поведінки, що становлять ландшафт для утворення нових смислів і практик, соціально-економічних відносин та ідей.

Якщо прийняти твердження про те, що культура – це такий спосіб існування людини, з якого досвід і знання передаються кризь покоління за допомогою екстрасоматичних засобів комунікації, то не важко прийти також і до висновку про її еволюційний характер, оскільки накопичення і доповнення засвоєної культурної інформації є прямим її вираженням і способом здійснення. Одні культурні практики витісняються іншими, більш життєздатними і ефективними. Ідея культурної еволюції за Вайтом полягає у тезі про закономірний, послідовний і неперервний розвиток культури з характерним переходом від однієї еволюційної стадії до іншої та необхідним виростанням однієї культурної форми з іншої. Звичайно, йдеться про культуру як таку і ті універсальні закони її розвитку, що можуть бути виокремлені через узагальнення множини окремих культур. При цьому кожна конкретна культура може мати свої власні особливості розвитку і, наприклад, перестрибувати деякі еволюційні етапи через певні обставини у вигляді контактів з іншими культурами або природними умовами як от наявність чи відсутність важливого викопного ресурсу. Але, в кожному випадку, одна форма культури неодмінно виростає з іншої. Еволюція є універсальним законом, що не покликаний пояснювати кожен окремий випадок, але завдяки якому можна пояснити повсюдну схожість розвитку різних, недотичних одна до одної, культур за умов схожих обставин.

Три розглянуті вище позиції є фундаментом науки про культуру Вайта і є також справедливими для медіатеорії Маклюєна. Завдяки схожості підходів двох теоретиків дискурс медіа легко вписується в культурологічний контекст.

Міркуванням Маклюєна про медіа також притаманний універсалізм. Для нього медіа та культурні ефекти, що їх супроводжують – це не окремі випадкові явища – це суттєвий чинник культурної генези взагалі,

незалежно про китайську культуру йде мова, чи про європейську. Його універсалізм щодо медіа виявляється в тому, що вони вже за визначенням мають універсальне значення, є комунікативними засобами, які створює людина поза національними чи етнічними відмінностями. Він намагається виводити універсальні закономірності щодо трансформації чуттів та соціальної поведінки під впливом тих чи інших видів медіа. Про культуру він говорить не як про релятивізм, а як про універсалізм – про культуру як таку, а не окремі народи зі своїми особливостями та специфічними феноменами. Типологія культур, яку він проводить, стосується загострення тих чи інших чуттів домінуючим видом медіа, що за його задумом має спрацьовувати незалежно в будь-якому суспільстві. При цьому генералізуючим базисом у Маклюена є людська фізіологія, органи і чуття, продовження і посилення яких відбувається завдяки медіа.

Згідно Вайтового підходу до визначення ролі культури і техніки в житті людини, за Маклюеном справедливо визнати таку ж позицію техnodетермінізму. У його теорії медіа, як комунікативні технології, обумовлюють комунікацію за тією ж логікою, що й культура обумовлює людську поведінку за Вайтом.

Так, Деніс Маквейл (McQuail, 2010), один з провідних теоретиків медіа, основною тезою Торонтської школи вважає технологічний детермінізм, згідно якого домінантний засіб комунікації визначає соціальні та культурні ефекти, незалежно від конкретних повідомлень (контенту), що передаються цим засобом. «Серцевиною [теорії Торонтської школи] є така форма детермінізму технологій комунікації, що присвоює різні соціальні та культурні ефекти домінуючій формі й засобу комунікації, незалежно від його конкретного наповнення» (McQuail, 2010, с. 477). Маклюен не має на меті отождити роль медіа із роллю фізіології, натомість медіа розглядаються ним і його колегами (Ініс, Карпентер) як культурна детермінанта, а не біологічна, так само як і технології у Вайта. За логікою Маклюена щодо продовження технологіями людської тілесності, то можна дійти висновку, що згідно його позиції, технології у своїй медійності є першою і базовою культурною детермінантою, оскільки є прямим продовженням функцій тіла.

Методологія культурології Вайта допомагає систематизувати погляди Маклюена і впорядкувати базові настанови теорії медіа, яка й нині є дуже не чіткою та неузгодженою. Суть Вайтової науки про культуру полягає у з'ясуванні й дослідженні культурних детермінант людського життя. Як вже було згадано вище, різноманітність, яку можна спостерігати від спільноти до спільноти зумовлена саме культурними факторами. При цьому, біологічно люди, як представники одного тваринного виду, суттєво не відрізняються, а фізіологічні детермінанти у поведінці не можуть бути критерієм у поясненні культурної різноманітності. У контексті теорії медіа така позиція залишається справедливою.

Маклюен безпосередньо апелює до Вайта, переймаючи тезу про те, що саме екстерналізація комунікації робить культурний спосіб існування людини можливим: «Винесення назовні або вираження відчуттів, чим

і є мова – це інструмент, що “уможливорює для людини накопичення досвіду та знань у формі, яка дозволяє їх легко передавати та максимально ефективно використовувати”» (McLuhan, 1962, с. 5).

Безумовно, Маклюєнівська теорія побудована на засадах технотермінізму, оскільки він лежить в основі ключової тези теорії медіа, він іманентний до концепції медіа. Цей детермінізм не має абсолютного характеру, але, як і у Вайта, є продовженням культурного детермінізму. Маклюєн вказує на важливість медіума як такого на протигагу зосередженості на повідомленнях, які він надає. Тобто, головною революційною ідеєю дискурсу про медіа є ідея про важливість засобів комунікації як таких, їхньої структури, еволюції, яка, зазвичай, залишається затіненою. «Справді, досить типовим є те, що “вміст” будь-якого медіума приховує від нас характер цього медіума» (McLuhan, 1962, с. 9).

Він намагається ввести розрізнення між поняттями медіума (medium), вмістом медіума (content) і його повідомленням (message). На його думку, до медіа належить все, що може слугувати посередником у взаємодії між людьми, а також між людиною та її середовищем. Надмірний об'єм поняття робить його розмитим, хоча залишає простір для уточнюючих інтерпретацій. Самобутність медіатеорії зберігається у випадку, якщо зосередитись на комунікаційних технологіях, додавши до цього досить широке розуміння і комунікації, і технології. Медіа – це, передусім, технології в їхньому медійному модусі, у відношенні посередництва. При цьому поняття «медіа» використовується в універсальному значенні, а не як конкретні об'єкти в конкретних обставинах. Навпаки, медіум тут абстрагується від конкретних комунікативних процесів, які, насамперед, є множиною його повідомлень. Термін «повідомлення» у Маклюєна вживається у двох значеннях. У першому випадку він має на увазі повідомлення, що передається медіумом, ту інформацію, що має бути трансльована за його посередництва. У другому – це ширше поняття і своєрідна інверсія першого, вживається з риторичною метою в контексті афоризму «медіум є повідомлення», який, на жаль, став підставою для багатьох непорозумінь. Мета Маклюєна: зауважити саме на тому, що має значення сам медіум і те, як він, виходячи зі своєї специфіки, в принципі здатний змінювати культурний простір, а не конкретні способи його застосування. Така актуальна і/або потенційна зміна і є широким поняттям повідомлення медіума: «... “повідомленням” кожного засобу комунікації, або технології, є та зміна масштабу, швидкості чи форми, що вносяться ним у людські справи» (McLuhan, 1962, с. 8). Саме таке розуміння медіума як культурного артефакта, що вже сам по собі може розповісти нам про культуру, має на увазі Маклюєн, коли говорить, що медіум також є повідомленням.

«Вмістом» медіума, вважає Маклюєн (McLuhan, 1962, с. 8), «...завжди є інший медіум. Вміст письма є мовлення, так само як друковане слово є вмістом друку, а друк – вмістом телеграфа». Як уточнює Режі Дебре (Дебре, 2010) (Régis Debray) у своїй медіології, кожен медіум містить у собі цілу «коаліцію» інших медіа, розширюючи і поєднуючи їх у специфічний спосіб.

Назагал розуміння культурної ролі медіа в Маклюєна є структурним повторенням розуміння технології у Вайта з акцентом на її посередницькій ролі між людиною і світом.

Маклюнівське уявлення про еволюцію медіа, з яким пов'язане його поняття вмiсту медіума, поєднує в собі принцип технологічного поступу та ідею еволюції культури. Принцип розвитку медіазасобів у Маклюєна такий же, як і в еволюції культури Вайта: з однієї форми виростає наступна, яка водночас містить в собі попередню і додає нову якість, що її розширює і модифікує.

У контексті нових медіа цей принцип набув особливої чіткості: комп'ютер як метамедіум став тією платформою, яка уможливила інтенсивне поєднання й модифікацію різноманітних медіаформ, що й унаочнило еволюційний характер розвитку медіа як таких – тепер цей процес можна спостерігати наживо в межах одного-двох десятиліть.

Якщо обговорювати медіадослідження в широкому контексті, то існує тенденція уникати розгляду медіа як таких, зосереджуючись лише на повідомленнях, що ними передаються. Про подібну методологічну ваду, що є відгалуженою від головної тези медіатеорії в її ж контексті, зауважують сучасні науковці. Ця проблема особливо загострюється з розвитком нових медіа. Наприклад, Ной Уордріп-Фруїн (Wardrip-Fruin, 2009, с. 3), один з провідних дослідників нових медіа зазначає, що «незважаючи на очевидні перспективи досліджень, роботи з цифрових медіа в основному ігнорують дещо вкрай важливе: існуючі процеси, за рахунок яких цифрові медіа працюють та обчислювальні машини, які роблять цифрові медіа в принципі можливими».

Російська дослідниця А. В. Жиліна влучно характеризує парадоксальну ситуацію, що склалася в медіа дискурсі. Замість вивчення умов медіації і медіума, як головних детермінант в медіа-процесах, увагу дослідників, зазвичай, привертають лише деякі можливості використання і наповнення медіа: «...дослідники часто не звертають уваги на самі умови медіальності, тому аналізують лише частину можливостей медіа (і не всі їхні можливі «вмісти»), тоді як ці можливості є сенс аналізувати не лише з позиції користувача, але й зі сторони «технічних пристроїв» (Жилина, 2017, с. 93). Таким чином, «медіа підмінюються частковим розглядом вмістів, що розуміються в досить вузькому сенсі. Можемо зазначити, що в деяких дослідженнях розглядаються не самі пристрої, але їхні фотографії, зроблені без фотоапарата» (Жилина, 2017, с. 94–95).

Німецька філософія Катерина Кртілова (Кртілова, 2013, с. 227), розглядаючи диференціацію різних напрямків дослідження медіа та пов'язаних з ними явищ, вказує на розповсюджену ситуацію невідповідності дисципліни та її предмету: «Проведення чіткої межі між наукою про медіа і наукою про комунікацію виявляє ту відмінність, що відокремлює медіанауку від Media/Cultural Studies: у науці про медіа йдеться не про медіа».

Зважаючи на високу дифузію вчень про медіа та пов'язані з ними явища, актуальним виглядає з'ясування і повернення до базових тез

медіатеорії та культурології. Вайтова наука про культуру надає базис для виділення основного в теорії медіа та надання їй доречного напрямку розвитку. Так повернення до принципу технічного детермінізму дозволяє відновити погляд на медіа як такі.

Попри широкий резонанс ідеї медіа у дослідженнях медіа головний предмет уваги медіа теорії фактично опинився виключеним з поля зору. Натомість медіазнавці зосередились на тому, що є повідомленням, а не медіумом. Ситуація з Media/Cultural Studies склалась така, що ці галузі досліджень зосередились на одиничних феноменах культури і комунікації не звертаючи увагу при цьому ні на культуру як таку, ні на медіа самі по собі (Кртилова, 2017, с. 3).

Тим не менше, у зв'язку з актуалізацією проблематики нових (цифрових) медіа, викривлення у методології вийшло назовні. Це пов'язано з тим, що у нових медіа повідомлення втратило свою специфіку і більше не може розглядатись як продукт виключно одного медіазасобу. Натомість спостерігається висока конвергенція медіаповідомлень і самих медіа завдяки універсальності технологічної метамедійної платформи, яку становлять цифрові технології. Таким чином, з новою силою постало питання щодо пошуку і пояснення медіума як такого задля виявлення нових культурних детермінант.

Так, враховуючи культурологічний характер медіатеорії, нові медіа постають актуальним предметом науки про культуру і потребують релевантного осмислення в контексті культурно-технічної детермінації та культурної еволюції.

Крім того, завдяки появі нового типу медіа, культурологія, отримує нові засоби і форми досліджень. Нові медіа можуть розглядатись не лише як предмет культурології, але й як інструмент культурологічних досліджень, яскравим доказом чого є розвиток такого напрямку як Digital Humanities (цифрова гуманітаристика). Завдяки можливості накопичувати великі об'єми культурних даних та застосовувати алгоритми для їхнього аналізу, науковці отримують якісний емпіричний та аналітичний матеріал для формулювання обґрунтованих тез щодо культурних явищ.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні концептуальної узгодженості культурології Л. Вайта і медіатеорії М. Маклюена задля подальшого розвитку релевантної культурологічної теорії нових медіа.

Висновки

Отже, культурологія Вайта базується на трьох засадах. По-перше, це універсалізм, а точніше культурний універсалізм, який полягає у розгляді культури як універсального для людського виду явища, що становить собою абстраговану цілісну систему з власними законами, піддається науковому пізнанню і може бути поясненою лише у власних термінах.

По-друге, детермінізм: культурний і технологічний. Культура є екстра-соматичною детермінантою людської поведінки і є системою, в якій доцільно виокремити три основні підсистеми: 1) технологічна, 2) соціальна

та 3) ідеологічна. Технологічна підсистема є базовою і обумовлює інші дві. Технологія постає культурною детермінантою людської поведінки.

По-третє, еволюціонізм, згідно якого, за розвитком окремих культур стоїть універсальний закон культурної еволюції. Еволюція полягає у факті поступового, хоч і багатолінійного, розвитку, за якого одна культурна форма породжує наступну.

Медіатеорія Маклюєна збігається у базових настановах із культурологією Вайта. Розуміння культури і поняття медіа у Маклюєна також є універсалістськими. Його поняття медіа є універсальним і незалежним від культурного контексту конкретних спільнот. Він говорить про культуру взагалі і його типологія культур на базі домінуючих медіазасобів та загострених чуттів має універсалістський характер. Маклюєну властивий технадетермінізм, що є невід'ємною складовою теорії і самого поняття медіа. Відповідно медіа є технологічною детермінантою культурного буття людини. Принцип розвитку медіа має еволюційний характер: кожна нова форма виростає з попередньої. Кожен медіум наче поглинає в себе попередні медіа, комбінуючи і розширюючи їх у новій медіаформі. Для Маклюєна еволюція культури є очевидною і взаємопов'язана з розвитком медіатехнологій.

У результаті ми можемо стверджувати, що теорія медіа і культурологія збігаються у тому, щоби: 1) бачити культуру як систему, що має свої внутрішні закономірності і здатна обумовлювати поведінку людини як на рівні індивіда, так і суспільства в цілому; 2) визнавати еволюційний характер культури, а разом із нею і спадкоємний спосіб розвитку медіа; 3) вбачати в технологіях базову систему культури, яка детермінує спосіб її існування, зокрема у вигляді медіа, що визначають спосіб комунікації, мислення та поведінки людини.

Зважаючи на виявлену узгодженість теорій Л. Вайта і М. Маклюєна теорію, медіа цілком доречно вважати культурологічною.

Приймаючи медіа як характерний предмет культурології, медіадослідження набувають методологічних засобів, що дозволяють здійснювати критичний аналіз, знаходити неточності та коригувати тези, сформульовані Маклюєном та іншими медіатеоретиками, а також виробити загальний напрямок розвитку медіатеорії. Зокрема, йдеться про критику схильності в медіадискурсі віддавати увагу «жанрам» медіа замість самих медіа, плутати медіум з його повідомленням (Жилина, 2017). Цифрові медіа особливо увиразнюють цей момент завдяки своїй гнучкості в плані повідомлень/контенту, чим нівелюють їхню принципову значимість в аналізі медіа, змушують серйозніше поставитись до самих носіїв, які до того ж отримали додатковий вимір/модус існування у вигляді софту. Таким чином, нові медіа є якісно новим предметом досліджень, розширюють горизонти культури, а також надають інструменти обґрунтування культурології як науки, зокрема завдяки збору та аналізу великих культурних даних для формулювання більш обґрунтованих тез щодо культурних явищ, дозволяючи уникати натомість спекулятивних суджень.

Список використаних джерел

1. Дебре Р. Введение в медиологию / пер. с франц. Б. М. Скуратова. Москва : Праксис, 2010. 368 с.
2. Жилина А. В. О преимуществах материалистического подхода в теории медиа. *Философский журнал*. 2017. Т. 10. № 3. С. 93–111.
3. Кртилова К. Медиатеория/медиафилософия. *Антология медиафилософии*. Санкт-Петербург : Изд-во РХГА, 2013. С. 226–243.
4. Уайт Л. Наука о культуре. *Избранное: наука о культуре* / пер. с англ. О. Р. Газизова, П. В. Резвых. Москва : РОССПЭН, 2004. С. 5–462.
5. Уайт Л. Эволюционизм и антиэволюционизм в американской этнологической теории. *Избранное: эволюция культуры* / пер. с англ. О. Р. Газизова, И. Ж. Кожановская. Москва : РОССПЭН, 2004. С. 573–609.
6. Уайт Л. Энергия и эволюция культуры. *Вопросы социальной теории: научный альманах* / пер. с англ. Е. М. Лазарева. 2017. Т. 9. С. 39–63.
7. McLuhan M. *The Gutenberg Galaxy. The Making of Typographic Man*. University of Toronto Press, 1994. 293 с.
8. McLuhan M. *Understanding Media: the Extensions of Man*. MIT Press, 1994. 365 с.
9. McQuail D. *McQuail's Mass Communication Theory*. New Delhi : Sage Publications, 2010. 632 с.
10. Wardrip-Fruin N. *Expressive Processing*. Cambridge, MA : The MIT Press, 2009. 455 с.

References

- Debre, R. (2010). *Vvedeniye v mediologiyu* [Introduction to Mediology], Translated from French by B. M. Skuratov. Moscow: Praxis.
- Krtilova, K. (2013). Mediateoriia/mediafilosofia [Mediateory/mediaphilosophy]. In: *Antologiya mediafilosofii* [Anthology of media philosophy]. St. Petersburg: Izdatelstvo RKhGA, pp. 226–243.
- McLuhan, M. (1994). *The Gutenberg Galaxy. The Making of Typographic Man*. University of Toronto Press.
- McLuhan, M. (1994). *Understanding Media: the Extensions of Man*. MIT Press.
- McQuail, D. (2010). *McQuail's Mass Communication Theory*. New Delhi: Sage Publications.
- Wardrip-Fruin, N. (2009). *Expressive Processing*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- White, L. (2017). Energiya i evolyutsiya kultury [Energy and the evolution of culture]. *Voprosy sotsialnoy teorii: Nauchnyy almanakh*, vol. 9, pp. 39–63.
- White, L. (2004). Evolyutsionizm i antievolutsionizm v amerikanskoy etnologicheskoy teorii [Evolutionism and Anti-Evolutionism in American Ethnological Theory]. *Izbrannoye: Evolyutsiya kultury*. Moscow: Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya, pp. 573–607.
- White, L. (2004). Nauka o kulture [Science of culture]. *Izbrannoye: Nauka o kulture*. Moscow: Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya, pp. 5–442.

Zhilina, A. (2017). O preimushchestvakh materialisticheskogo podkhoda v teorii media [On the advantages of a materialistic approach to media theory]. *Filosofskiy zhurnal*, vol. 10, no. 3, pp. 93–111.

Стаття надійшла до редакції: 27.01.2019

FOUNDATIONS FOR STUDYING NEW MEDIA IN THE CONTEXT OF THE SCIENCE OF CULTURE (BASED ON WORKS OF L. WHITE AND M. MCLUHAN)

Oleksandr Mandelina

*PhD student,
ORCID: 0000-0002-4418-5356, omandelina@gmail.com,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine*

The purpose of the article is to justify the appropriateness of studying media in general and new media in particular in the context of culturology. The research methodology consisted in the theoretical foundations of Leslie White's science of culture applied to Marshall McLuhan's media theory. The article ascertains that the principles of universalism, technodeterminism, and evolutionism can be considered as inherent not only in cultural studies but media theory as well. The author indicates methodological weaknesses of media research, which get exacerbated in the process of the development of digital media. The article provides an argumentation in favor of technological determinism of L. White and M. McLuhan, and also points to reasonableness of its re-actualization in the theory of new media. Conclusions. The combination of culturological and media discourses allows for developing a relevant approach to the study of media as an integral part of culture. It is stressed that the context of new media especially actualizes the issue of combining L. White's theory of culture and M. McLuhan's theory of media, as well as adjusting the direction of media research in accordance with their basic theoretical guidelines.

Keywords: digital media; culturology; media theory; technodeterminism; cultural evolutionism; cultural universalism.

**ОСНОВАНИЯ ИЗУЧЕНИЯ НОВЫХ МЕДИА В КОНТЕКСТЕ НАУКИ
О КУЛЬТУРЕ (ПО Л. УАЙТУ, М. МАКЛЮЭНУ)**

Манделина Александр Сергеевич

Аспирант,

ORCID: 0000-0002-4418-5356, omandelina@gmail.com,

Киевский национальный университет им. Т. Шевченко,

Киев, Украина

Цель статьи – обосновать уместность изучения медиа в целом и новых медиа в частности в контексте культурологии. Методология исследования заключается в рассмотрении основных теоретических установок науки о культуре по Лесли Уайту и анализируется их актуальность для теории медиа по Маршаллу Маклюэну. В статье выясняется, что присущие культурологии принципы универсализма, техно-детерминизма и эволюционизма свойственны также и медиатеории. Артикулированы методологические недостатки медиаисследований, очевидность которых обостряется с развитием цифровых медиа. В статье приводятся доводы в пользу технологического детерминизма Уайта и Маклюэна и обосновывается его реактуализация в теории новых медиа. Выводы. Сочетание культурологического и медиа дискурсов позволяет выработать релевантный подход к изучению медиа как неотъемлемой части культуры. В контексте новых медиа особенно актуализируется вопрос относительно объединения двух теорий, а также коррекции направления изучения медиа согласно их базовым установкам.

Ключевые слова: цифровые медиа; культурология; теория медиа; техно-детерминизм; культурный эволюционизм; культурный универсализм.